

Универзитет у Београду
Факултет спорта и физичког васпитања

Систем вредности деце основношколског узраста у односу на
бављење спортом

Мастер рад

Студент:
Игор Лабус
2019/20

Ментор:
Ван. проф. др Бранка Савовић

Београд 2020.

Универзитет у Београду
Факултет спорта и физичког васпитања

Систем вредности деце основношколског узраста у односу на
бављење спортом

Мастер рад

Студент:

Игор Лабус

2019/20

Ментор:

Ван. проф. др Бранка Савовић

Чланови комисије:

Доц. др Милош Марковић

Ванр. проф. др Сандра Раденовић

Београд 2020.

Садржај

САЖЕТАК.....	4
ABSTRACT	5
1. УВОД.....	6
2. Теоријско одређење спорта.....	7
3. Појам система вредности.....	11
4. Типови система вредности.....	16
5. Вредности у спорту	18
6. Спорт и систем вредности деце	21
6.1. Учење система вредности кроз спорт.....	21
6.2. Развој личних и друштвених вредности кроз спорт.....	25
6.3. Когнитивно-развојни приступ развоју морала и етике кроз спорт.....	30
7. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	33
7.1. Предмет и циљ истраживања	33
7.2. Хипотезе истраживања.....	34
7.3. Методи и технике истраживања	35
7.4. Инструмент истраживања	35
7.5. Узорак истраживања	36
8. Резултати истраживања.....	40
8.1. Дескриптивна статистичка анализа	40
8.2. Кронбах алфа анализа поузданости	42
8.3. Статистичка анализа.....	42
9. Дискусија резултата	45
ЗАКЉУЧАК	48
ЛИТЕРАТУРА	49

САЖЕТАК

Систем вредности представља одређен начин понашања или егзистенцијалног стања, које се сматра лично или социјално пожељнијим у датим околностима. Као психолошки феномен који детерминише понашање људи, систем вредности развија се у току живота и налази се под дејством многобројних фактора, међу којима је и спорт. Бављење спортом, осим што позитивно делује на здравље, корисно је јер омогућава развој социјалних, личних и моралних вредности, што је посебно корисно за децу. Уколико са спортом почну да се баве од најранијих дана, деца ће развити осећај самопоуздања, изградити организационе и способности рада у тиму, научити да поштују и уважавају друге, буду моралне и праведне особе. У складу са циљем, који подразумева испитати да ли постоје разлике у систему вредности деце у односу на бављење спортом, спроведено је истраживање чији су резултати показали да постоји статистички значајан и позитиван утицај спорта на формирање вредносног система деце, при чему је дати утицај делимично израженији код дечака. Такође, резултати су показали да постоји делимично значајна разлика у утицају спорта на систем вредности код деце различитих година старости.

Кључне речи: спорт, вредност, систем вредности, социјалне вредности, личне вредности, моралне вредности

ABSTRACT

A value system represents a certain way of behaving or existential state, which is considered personally or socially more desirable in given circumstances. As a psychological phenomenon that determines people's behavior, the value system develops during life and is under the influence of many factors, including sports. Playing sports, in addition to having a positive effect on health, is useful because it enables the development of social, personal and moral values, which is especially useful for children. If they start playing sports from the earliest days, children will develop a sense of self-confidence, build organizational and teamwork skills, learn to respect and appreciate others, be moral and just people. In accordance with the goal, which includes determining the impact of sports on the formation of the value system, a study was conducted whose results showed that there is a statistically significant and positive impact of sports on the formation of the value system of children. Also, the results showed that there is a partially significant difference in the impact of sports on the value system in children of different ages.

Keywords: sport, value, value system, social values, personal values, moral values

1. УВОД

Вредности представљају сложен ментални, односно психолошки феномен, који се могу схватити као понашања или егзистенцијална стања која се сматрају лично или социјално пожељенијим у односу на друга стања или понашања. Као такве, вредности нису исто што и личност, односно личне карактеристике, али им је заједнички елемент релативност. Наиме, као и личност, вредност се развија у току живота, на њих делује велики број фактора и оне се могу мењати, при чему таква промена тече јако споро и тешко, па се отуда истиче да су то релативно трајна понашања и егзистенцијална стања.

Вредности се не наслеђују, већ се формирају под дејством различитих фактора, попут породице, пријатеља, школе, па и спорта. Наиме, бављење спортом може имати значајног утицаја на позитиван развој вредности. С обзиром да постоје различити типови вредносног система, попут оних који се тичу одговорности, самоактуелизације, истрајности, тимског рада, морала и тако даље, евидентан је утицај спорта на изградњу различитих вредности, што је посебно корисно за децу. Бављење спортом код деце осим што може обезбедити добро физичко здравље, може бити значајно за развој психолошких, односно менталних, когнитивних и емоционалних карактеристика. Уколико са спортом почну да се баве од најранијег детињства, деца ће развити лични систем вредности у којем се подразумева поштење, детерминисаност, организованост, дисциплина, учење, развој, преузимање одговорности, самопоуздање и слично. Не смеју се изоставити ни социјалне и друштвене вредности које могу бити развијене путем спорта, попут тимског рада, кооперативности, међусобног уважавања и поштовања, солидарности, социјалне правде и тако даље. Дакле, генерални је став да спорт може деловати позитивно на развој систем вредности, па је стога *основни циљ* овог рада испитати утицај спорта на формирање система вредности деце и то оне основношколског узраста.

Рад је, поред увода, структуриран у три целине. Први део је теоријског карактера и има за циљ да укаже на основне елементе и карактеристике система вредности, као и на систем вредности у спорту и значај спорта за формирање система вредности деце. У другом делу приказани су предмет, циљеви, хипотезе и начин реализованог истраживања, док трећи део приказује добијене резултате истраживања. Након тога следе закључак и коришћена литература.

2. Теоријско одређење спорта

Људи данас приступају спорту, као физичкој активности, на различите начине. Неки то чине самостално, неки у групи, док неки то раде на добровољној основи, а неки из професионалних и комерцијалних разлога. Спорт, као друштвени феномен, сходно томе има различиту функцију у друштву. Док неким он чини колективну активност чија је основна улога забава, за неке је то начин изградње здравих животних навика, а за неке основни извор прихода. Другим речима, док су за поједине људе разлози бављења спортом интризичог карактера, јер причињавају инхерентно задовољство, за друге је спорт начин доласка до екстринзичких, односно материјалних и видљивих награда (Seippel, 2006, 51).

Иако се спорт колоквијално користи да опише физичку и такмичарску активност, потребно је детаљније спознати појам овог феномена. Теорија у домену спорта истиче различите дефиниције спорта, па је стога потребно идентификовати и анализирати неке од њих. Једна од дефиниција истиче да спорт представља *такмичарску активност у виду директне физичке активности, са одређеним, унапред дефинисаним правилима, процедурама и критеријумима победе* (Lombardo, 2012, 2). Међутим, оваква дефиниција је исувише оријентисана на спорт као такмичарску активност, при чему спорт не мора нужно подразумевати такмичење, поготово ако је на добровољној бази и уколико га особа реализује самостално. Једна од ширих дефиниција истиче да спорт *представља сваки облик физичке активности, путем слободне или организоване партиципације, која има за циљ да обезбеди психичко и физичко благостање, стварање социјалних односа и победу* (Sutula, 2018, 1). Из наведене дефиниције спорта, може се увидети да он представља физичку активност чији циљ није нужно победа такмичарске екипе, већ и стварање доброг менталног и физичког здравља, дружење, забава и тако даље. Управо ова дефиниција потврђује чињеницу да се спортом људи не баве само организовано (у клубовима, такмичећи се са супротним екипама), већ и самостално на добровољној основи, јер им спорт обезбеђује осећај инхерентног задовољства. Полазећи од комбинације елемената такмичења, здравља и задовољства који су приказани у претходној дефиницији, Илић (2012, 8) идентификује неколико релевантних дефиниција спорта:

- *Спорт представља вид физичког васпитања, који се карактерише разноврсношћу доживљаја заснованих на оплемењеној борби, коју је човек развио да постане бољи и здравији.*
- *Спорт представља скуп физичких активности пријатног, динамичног и антагонистичког карактера, при чему се антагонизам у овом случају односи на победу над супарничком екипом.*
- *Спорт је оплемењена борба, односно такмичење према одређеним правилима, у оквиру утврђеног система, ради превазилажења већ постигнутих резултата. Такмичење је његово основно обележје, а тежња за максималним достигнућима, уз доминацију воље, као и континуиран процес тренинга су његове значајне одлике. У спорту се такмичи са даљином, временом, препрекама, противницима, али и са собом.*

Из бројних, као и многих других дефиниција, може се увидети да спорт представља колективни, али и индивидуални феномен, чија је основна активност физичког карактера, а који се реализује у циљу испуњења неких следећих циљева (Seippel, 2006, 52-53):

- забаве и дружења,
- доказивања вештина и способности пред другима,
- очувања физичког здравља,
- очувања менталног здравља,
- одржавања кондиције,
- постизања и одржавања лепо обликованог тела,
- такмичења и победе над другом екипом,
- социјалне интеграције.

У погледу последње наведеног, једна од функција спорта јесте управо социјална интеграција, односно инклузија. Наиме, некада давно спорт је био привилегована активност, којом су се могли бавити само одређени слојеви друштва. Тек је касније развијена филозофија спорта, као „активности за све људе“, а ово је управо карактеристично за интеграциону функцију спорта. Наиме, уколико се посматрају три димензије социјалне интеграције у спорту: 1) структурална интеграција, 2) социо-

културална интеграција и 3) социо-афективна интеграција, може се констатовати да спорт, као физичка и друштвена активност, доводи до интеграције различитих слојева друштва, култура и субкултура. Спорт доводи до интеграције и социјалне инклузије маргинализованих група, попут људи различите расе, религијског или сексуалног опредељења, имиграната, националних мањина, људи са одређеним деформитетима и болестима, старијих људи, као и других друштвених група (Elling и сар., 2001). Управо наведено наводи на закључак да је спорт мултидисциплинарни феномен, па је стога предмет изучавања различитих научних дисциплина, попут социологије, педагогије, социјалне антропологије, психологије, менаџмента и тако даље.

Историја и развој спорта временом су се мењали упоредо са променама које су се догађале у друштву. Период развоја спорта има дугачку историју и везује се за почетке развоја људске цивилизације, када је *homo sapiens* увидео да путем физичких активности може лакше обавити одређене послове и обезбедити себи егзистенцију. У току *архајског периода*, пар векова пре нове ере, као и пар векова у новом добу, спорт се реализује у виду физичких активности које треба да обезбеде стварање ратника. У питању је хеленски систем физичког васпитања, који је имао три дела (Илић, 2012, 15-16):

- дечије игре, реализиване под надзором родитеља, које су подразумевале трчање, трчање са лоптом, бацање копља или диска;
- палестрика, која подразумева физичке вежбе попут трчања, скакања у даљ, рвање, јахање, пливање, веслање и друго;
- оркестрика, која представља физичко вежбање настало из ритуалних игара, која углавном има за циљ стварање лепог и обликованог тела.

Касније, у времену Спарте, као и Римске цивилизације, спорт је упражњаван искључиво у циљу стварања ратника, добре физичке кондиције, моралних начела, као и доброг физичког и менталног здравља. Стари Рим је спорт уздигао на један виши ниво. Као и Грци, Римљани су имали посебно изграђене објекте за физичку вежбу, а посебно су вредновали војничке вежбе на Марсовом пољу, где се изводило трчање, рвање, бацање копља, вежбање са оружјем, а све се завршавало пливањем у реци Тибар. Римљани су организовали јавна такмичења, попут Старих Грка, а касније и такозване Игре императора, које су организоване на Марсовом пољу на иницијативу цара Августа.

Познате су и Римске народне игре, амфитеатри, као и борбе гладијатора, које су захтевале озбиљне физичке активности (Илић, 2012).

У доба феудализма, развој спорта одвија се у складу са потребама владајуће класе и аристократије, али је војни карактер спорта и даље задржан. Спорт у овом добу углавном је био оријентисан на лов дивљих и опасних звери. Спорт је третиран искључиво као активност мушкараца, који може повољно утицати на изградњу њиховог карактера и понашања, посебно у смеру изградње физичке и психичке издржљивости, која је у периоду феудализма и учесталих ратова, била веома потребна, баш као у Спарти (Lombardo, 2012).

У периоду настанка капитализма, спорт почиње попримати оне димензије које су и сада карактеристичне. У овом добу спорт постаје начин успостављања баланса у организму, изградње физичког и менталног здравља, дружења и забаве, али је као такав спорт био карактеристичан за високе слојеве капиталистичког друштва, који су имали времена упражњавати ове активности. За ниже слојеве друштва, поготово за радничку класу како то истичу Марксисте, спорт није био могућ услед превише рада и експлоатације од стране буржоазије (Станковић, 2015).

У науци, као и у организационом и институционалном погледу, спорт на значају добија у току шездесетих година 20. века. Прва велика организација у овом домену односи се на Међународни комитет за историју физичког васпитања и спорта, основан 1967. године, који је услед политичких подела убрзо замењен Међународним саветом за спорт и физичко образовање 1973. године. Седамдесетих година прошлог века појављују се први научни часописи и научни радови у домену спорта, где свакако треба издвојити Ревиију историје спорта (енгл. *Sport history review*), основан 1972. године (Vamplew, 2013, 6-7).

Данас се може говорити о три сектора спорта (Ноуе и сар., 2009):

1. Спорт који се налази у власнишву јавних организација - најчешће се ради о државним клубовима, као и спортским организацијама, локалним, регионалним и националним спортским савезима који су у власништву државе.

2. Спорт на добровољној основи, који је непрофитног карактера. Осим индивидуалног спорта и физичког вежбања, овде се могу сврстати различита непрофитна удружења и организације спорта.
3. Комерцијални спорт - данас највише заступљен. Ради се о познатим клубовима организацијама који се такмиче на националном и интернационалном нивоу, који су под значајном медијском пажњом, популарни су толико да развијају своју културу и који зарађују велике суме новца, толике да се о овом спорту може говорити као о пословној организацији.

Извесну пажњу треба посветити и развоју спорта у Републици Србији. Утицај турнерског друштва у Немачкој, Лингове здравствене гимнастике у Шведској и модерног спорта у Енглеској, имали су утицај на развој спорта у Србији. Ови утицаји стигли су у Србију у току 19. века, преко младих интелектуалаца који су студирали у овим земљама и пратили тамошње трендове. Ово је водило ка оснивању разних школа, где треба издвојити следеће (Илић, 2012):

- Школа фехтовања, основана у Крагујевцу 1839. године, од стране Атанасија Николића, који је учио подучавао децу мачевања.
- Школа гимнастике Асканиуса Седлмајера, основана 1866. године.
- Београдско друштво за гимнастику и борење, основано 1881. године.
- Београдско гимнастичко друштво, које је имало одељења за борење, гађање, клизање, јахање, пливање, лоптање и слично.
- Гимнастичко друштво „Душан Силни“.
- Београдски соко и тако даље.

Поред наведених школа, у Србији касније долази и до формирања различитих спортских клубова и организација, у области фудбала, кошарке, а касније и рукомета и одбојке, од којих су многи активни и данас.

3. Појам система вредности

Битно обележје сваког друштва представљају идеје у погледу тога шта се може сматрати важним, вредним и пожељним. Ради се о елементима вредности по којима се углавном

свако друштво, односно свака култура у свету међусобно разликује. У питању је један од најбитнијих фактора културе друштва, који битно детерминише понашање људи.

Слободно се може рећи да вредности представљају основни концепт путем којег социологија приступа истраживању друштвених феномена. Вредности су те које детерминишу друштвене акције, идеологију, ставове, моралне процене и истовремено представљају основ за поређење сопствених акција и одлука са акцијама и одлукама других људи. Као такве, вредности су уграђене у основну структуру друштва, његов свакодневни живот и културу. Управо због тога вредности представљају фактор регулације, људске међусобне интеракције и објекта у друштвено-економским и политичким процесима (Коковић и Лазар, 2004, 249-250). У циљу бољег разумевања вредности, потребно је извршити дефинисање овог феномена.

Вредности представљају *интернализоване когнитивне структуре на основу којих људи дефинишу принцип доброг или лошег, одређују приоритете и формирају обрасце понашања* (Oyserman, 2015, 36). Такође се може рећи да вредности представљају *одређене стандарде, концепције, критеријуме и веровања о пожељним циљевима људске егзистенције, индивидуалним и заједничким начинима понашања и друштвеним односима. Као такве вредности релативно трајне диспозиције појединаца да одређене објекте и ситуације опажају, тумаче и оцењују на начин који их чини пожељним и да се у складу са таквим доживљајима понашају према њима* (Коковић и Лазар, 2004, 250). Прегледом наведених, као и других дефиниција, могу се идентификовати њихове заједничке карактеристике (Bilsky и Schwartz, 1994, 164):

- вредности представљају концепте и веровања,
- вредности представљају пожељна стања понашања,
- вредности превазилазе специфичне околности, односно тешко се мењају у новим ситуацијама у којима се особа нађе,
- на основу вредности процењује се одређено понашање, акција или одлука,
- вредности су хијерархијски уређене код човека сходно њиховом значају и
- вредности репрезентују специфичне циљеве које људи теже остварити у свом животу.

Микановић (2013, 55) истиче да су кључне карактеристике свих дефиниција вредности следеће:

- вредност је специфично детерминисана психологијом појединца,
- идеал - највиши стандард (циљ) којем се тежи у животу,
- систем уверења - о себи или другима,
- вредности подразумевају задовољење одређених потреба, које превазилазе основне (елементарне потребе), већ се налазе на вишем хијерархијском нивоу, попут самопоштовања, самоактуелизације и слично.

Дакле генерално говорећи, вредности показују шта људи сматрају добрим, а шта лошим и детерминишу начин понашања. Зато свака вредност има две компоненте: 1) садржај и 2) интензитет. Садржај вредности показује шта људи сматрају добрим и важним, док интензитет показује колико то сматрају добрим и важним. Поред две компоненте, вредности имају и две функције: 1) стандарде и 2) мотивацију. Стандарди управљају понашањем особе, док се функција мотивације односи на тежњу особе ка стицању вредности (на пример, уколико особа високо вреднује развој и учење, она ће тежити сталном усавршавању, учењу и стицању додатних знања) (Коковић и Лазар, 2004, 250).

Као и друга когнитивна и ментална категорија, вредности могу бити анализирани на индивидуалном и групном нивоу. На индивидуалном нивоу, као што је напоменуто, вредности представљају појединачне когнитивне структуре које помажу особи у процени доброг и лошег, из чега имплицира одређено понашање. На колективном, односно групном нивоу, вредности представљају културне идеале и начин понашања карактеристичан за дато друштво (Oyserman, 2015, 37). Управо системи вредности људи представљају основну културолошку разлику која постоји у свету између различитих нација.

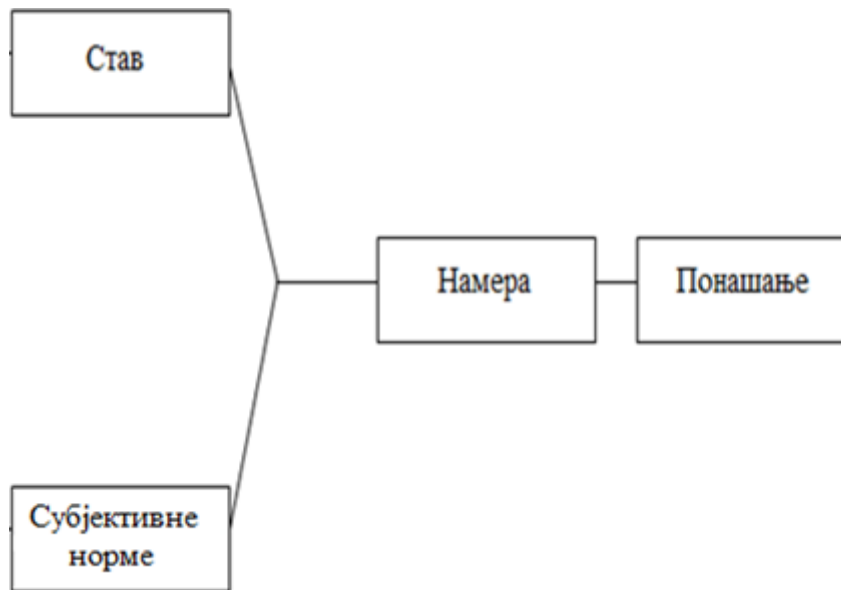
Оно што је битно за вредност јесте то да се она не стиче генетски, односно рођењем. Систем вредности се развија од најранијег детињства и на њега утичу различити фактори, попут породице, школе, пријатеља, колега на послу и тако даље. У педагогији, вредности се увек исказују уз релацију вредност-васпитање, управо зато што се вредности уче у току живота (Микановић, 2013, 55). Оно што је такође карактеристично за вредности јесте да се

оне тешко мењају и веома су стабилне, баш зато што се развијају од најранијег детињства и укоренењу у људско понашање. Али, као и личност, вредности су подложне промени. Наиме, личност представља скуп релативно стабилних и трајних образаца понашања, мишљења и деловања, а вредности јесу управо релативно трајне диспозиције појединаца да одређене објекте и ситуације опажају, тумаче и оцењују на начин који их чини пожељним и да се у складу са таквим доживљајима понашају према њима (Коковић и Лазар, 2004, 250). Управо зато што су *релативно трајне*, вредности се могу мењати, али тај процес тече јако споро и тешко. У овом домену треба имати у виду да постоје разлике између вредности и личности. Наиме, личност се углавном односи на образац понашања карактеристичан за особу, док се вредности односе на процену да ли је дато понашање прихватљиво или није. На основу личности може се увек лако предвидети понашање појединца у датој околности, док се на основу вредности таква процена не може лако извршити (Bilsky и Schwartz, 1994, 165). Поред тога, вредности имају три карактеристичне компоненте (Коковић и Лазар, 2004, 250):

- когнитивну, која представља знања која особа има о одређеном феномену (објекту, акцији, одлуци, понашању и друго),
- афективну, која се односи на емоције које особа има према феномену, које могу бити позитивне или негативне и
- бихевиоралну компоненту, која се односи на понашање особе, које је имплицирано на основу претходне комбинације когнитивне и афективне компоненте.

Како се често истиче, вредности имплицирају одређено понашање човека. У складу са својим вредносним системом, особа доноси одлуку да нешто учини или не учини. Међутим, погрешно би било претпоставити да је однос вредност-понашање тако једноставан, посебно уколико се уважи чињеница да се вредности могу посматрати и на колективном нивоу. Наиме, често је понашање одређене особе детерминисано окружењем те особе. Другим речима, иако у одређеним околностима не жели да се понашања одређен начин, особа је приморана на такво понашање јер то од ње очекује окружење. Управо ово је карактеристично за такозвану теорију резонске акције, која се ефективно може применити у изучавању вредносног система. Елементи понашања особе према овој теорији приказани су на Слици 1.

Слика 1. Теорија резонске акције

Извор: Southey, 2011.

Према теорији резонске акције, понашање је одређено најпре ставовима особе, а потом субјективним нормама. Ставови представљају исказ особе према неком феномену, на основу чега следи одређено понашање. Међутим, да ли ће се особа понашати на жељени начин, то зависи од субјективних норми, које представљају идеје и ставове референтних група (породице, пријатеља и слично). Дакле, на основу ставова, који су одређени вредностима, особа сматра да треба да се понашања на одређен начин, односно има намеру да се понаша на одређен начин. Међутим, уколико је утицај субјективних норми јак, особа се мора понашати у складу са интересом групе, на основу чега следи стварно понашање (Godin, 1993, 142-143). Овакав дисбаланс између вредности, ставова и понашања може у особи створити осећај нелагодности и узнемирености, познат као *когнитивна дисонанца*.

Иако се вредности развијају од најранијег детињства, мало је радова који се баве истраживањем система вредности деце. Разлог овоме можда представља став одређених аутора, који су у својим истраживањима дошли до закључка да се код деце узраста од 10 до 12 година већ формирају вреднони обрасци који су карактеристични за касније године живота. Оно што је свакако карактеристично за вредносне системе деце, јесте да су

поједини облици вредности мање развијени, попут традиције, колективизма и потребе за моћи, док су развијенији вредносни системи попут благонаклоности и потребе за уживањем (Barni и Knafo, 2012, 5-6).

4. Типови система вредности

Вредности се најчешће могу поделити на терминалне и инструменталне. Терминалне вредности представљају пожељна стања која особа жели достићи у свом животу, док инструменталне вредности представљају понашања која се морају практиковати како би се остварила та стања. Типологијом система вредности највише се бавио јеврејски социјални психолог, *Shalom Schwartz*, творац теорије основних вредности човека. Говорећи о структури вредности људи, Schwartz идентификује једанаест типова вредности (Јанићијевић, 2008, 82):

1. Самоусмереност - циљ овог вредносног система је постизање независности, путем акција, одлука, креативности и исказивања личних способности.
2. Стимулација - циљ особе је да стално буде активна, динамична, да води узбудљив и изазован живот.
3. Хедонизам - проистиче из потребе особе за задовољством, па је циљ овог вредносног система водити живот пун уживања, задовољства, забаве и слично.
4. Постигнуће - циљ особе је самоостварење, доказивање сопствених компетенција путем стеченог знања, вештина и способности.
5. Моћ - потреба за ауторитетом, доминацијом, утицајем, препознатљивошћу у друштву, постизањем и очувањем имиџа.
6. Безбедност - проистиче из потребе особе за безбедношћу и то потребе за редом, миром, хармонијом у друштву, као и безбедности породице, здравља и тако даље.
7. Конформизам - особа избегава непромишљене, импулсивне и брзе реакције, јер се сматра да оне могу изазвати штету. Управо због тога конформизам, као вредносни систем, истиче потребу за очувањем реда, уобичајеног начина живота, без увођења промена.
8. Традиција - особа или група људи развија симболе вредности који репрезентују припадност некој групи, традицију, веровање и слично. У питању је систем

вредности где централну улогу имају неговање обичаја, умереност, посвећеност традиционалним активностима и тако даље.

9. Спиритаулност - вредносни систем у којем се подразумева религијска посвећеност, веровање у узвишене силе и богове, постизање унутрашње хармоније, складан и миран однос са другим људима базиран на међусобном уважавању и друго.
10. Беневољентност - у питању је систем вредности у којем доминира алтруизам, односно тежња да се помогне другима, понуди подршка, искаже лојалност и посвећеност, изграде добри односи са друштвом.
11. Универзализам - тежња за једнакошћу, мудрошћу, друштвеном правдом, миру у свету, заштити животне средине и тако даље.

Слика 2. Односи типова система вредности

Извор: Barni и Knafo, 2012.

Barni и Knafo (2012) су у свом истраживању дошли до закључка да беневољентност и универзализам, који су карактеристичне за старије, нису присутни код деце и адолесцената. Истраживање је такође показало да је стимулација битнија од самоусмерености, а постигнуће од моћи. Мали значај има беневољентност, већи значај има хедонизам, док традиција, као систем вредности готово и да није присутна.

У оквиру традиционалних вредности се могу сврстати (Гавриловић, 2012, 1094):

- религија,
- посећивање цркве,
- важност породице,
- поштовање родитеља,
- неодобравање развода брака, еутаназije и тако даље.

Eduard Spranger сматра да постоји шест типова система вредности, који се налазе у међусобним односима, с тим што сваку личност одређује један доминантан тип вредности. Ови типови система вредности су следећи (Јанићијевић, 2008):

- Теоријски тип - заинтересован за откривање истине. Овакве особе карактерише когниција и логичко расуђивање.
- Економски тип - вреднује се корисно и практично, материјализам, новац и практичност.
- Естетски тип - овакве особе преферирају уметност, хармонију, уживање и креативност.
- Социјални тип - највећа вредност је у људима. Овакве особе поштују и вреднују друге људе, врло радо помажу и желе да остваре нове контакте и познанства. Људи које карактеришу социјалне вредности у одређеној мери одликује и религијско убеђење.
- Политички тип - као и социјални, политички тип тежи односу са другим људима, али овог пута у циљу остваривања утицаја, моћи и доминације.
- Религијски тип - одликује веровање у бога и натприродне силе, духовности и слично. Религијске вредности одликују и мистиче типове, не само оне које верују у неко божанство.

5. Вредности у спорту

Спорт може значајно утицати на изградњу или модификацију одређених вредносних елемената, поготово када је реч о деци која се још у раним годинама почињу бавити спортом. Наиме, поред тога што бављење спортом позитивно делује на здравље људи,

истовремено омогућава добру психолошку равнотежу, односно ментално здравље и учење одређених вредности које могу бити од користи у свакодневном животу. Као такав, спорт може испунити бројне функције: образовно-васпитне, биолошко-здравствене, хедонистичко-утилитарне, афилијативне и рекреативне. Корист од бављења спортом огледа се у томе што омогућава бољи развој организма, утиче на развој психичких особина, представља добру основу за социјализацију и социјалну интеграцију (Дугалић, 2016, 6).

Традиционалне вредности у спорту повезане су са такмичењем, здрављем и једнакошћу. Ово значи да се као традиционално доминантни вредносни системи у спорту јављају жеља за постигнућем и победом, бити бољи од других, изградња доброг менталног и физичког здравља, као и организованост, рад и дисциплина (Delgado и Gomez, 2011, 576). Иако су ови вредносни системи остали присутни и данас, треба издвојити и неке друге, попут међусобног уважавања других људи, толеранције и свакако (Luquin и Oliden, 2017, 31):

- забаве: уживања, рекреације и доброг осећаја након бављења спортом,
- поштовања: бављење спортом развија међусобно поштовање других људи, уважавање њихових могућности и способности,
- посвећеност: путем спорта изграђује се дисциплина, истрајност, организованост, детерминисаност,
- фер плеј: поштовање правила, одбијање подмићивања, насиља и лоше игре,
- партиципација: спорт омогућава социјалну интеграцију различитих друштвених група.

Пожељне вредности које се могу развити путем спорта односе се на образовну димензију спорта, развој одређених менталних шема, стварање здравих животних навика и правилан развој личности. Спортисте карактерише одлучност, издржљивост, храброст, практичност, емоционална стабилност, аутономност и индивидуаланост. Не треба изоставити ни моралне димензије, попут скромности, поштења, упорности, колективности и одговорности (Дугалић, 2016, 7).

Evens и сар. (2013) истичу бројне функције спорта које се могу посматрати из перспективе система вредности, а које су објашњене у Табели 1.

Табела 1. Вредности у спорту

Тип вредности	Опис
Социјалне вредности	Успостављање баланса у друштву и социјална интеграција различитих група (раса, старости, религије, сексуалног опредељења), успостављање контаката, нова упознавања.
Хедонизам	Забава, уживање, дружење.
Универзалне вредности	Здраве навике, ментално и физичко здравље, елиминација стреса.
Статус	Изградња имица и репутације, престиж, уважавање од стране других.
Економске вредности	Спорт, поготово професионални, може бити значајан извор прихода и материјалне добити.
Развој	Учење и стицање додатног знања, изградња позитивних црта личности које се тичу одговорности, организованости и истрајности.

Извор: Evans и сар., 2013.

Bloom и сар. (2005) истичу следеће вредности у спорту:

- социјална интеграција и партиципација различитих друштвених група,
- учење и развој,
- креативност и експресија,
- развој самопоуздања, самопоштовања и идентитета,
- стварање социјалних односа.

Управо због бројних позитивних аспеката вредносних система који су претходно обрађени, јако је корисно да се деца од раних година укључе у спортске активности. За децу су од посебног значаја вредносни система спорта који се тичу морала (поштовања правила, процедура и фер плеја), забаве и уживања. У истраживању су се за децу као значајни издвојили и вредносни системи који се тичу такмичења, статуса (који настаје изражавањем способности и умећа у спорту). Ипак, мало пажње у истраживањима је посвећено томе како се развијају вредности у спорту код деце. Као што лоше изведена физичка активност или вежба може водити физичкој повреди, тако и спорт може деловати негативно на ментални развој, уколико се у самом почетку истакну као најбитније неке

погрешне вредности, попут такмичења и победе по сваку цену (Luquin и Oliden, 2017, 30). Код развоја система вредности у спорту код деце, треба имати у виду улогу три битна субјекта: тренера, саиграча и родитеља. У том погледу, уколико је тренер екипе егоистичног карактера, односно тежи да се докаже пред децом, или од деце захтева превелики физички напор у циљу победе, позитивни ефекти спорта на изградњу вредносног система неће бити остварени. Исто се може констатовати уколико саиграчи у екипи теже реализацији физичке снаге у циљу доказивања и победе изван својих капацитета. У том случају долази до пада мотивације детета за бављење спортом. Међутим, највећи проблем можда се тиче родитеља. Наиме, чест је случај да родитељи код деце захтевају изградњу оних вредносних аспеката које они сами вреднују као битне. У већини случајева то делује контрапродуктивно на децу, јер деца такве вредносне системе не сматрају релевантним, што доводи до одсуства мотивације за бављење спортом. Ипак треба имати у виду да то не мора увек бити тако. Какав ће бити ефекат родитеља на децу зависи од њиховог међусобног односа. У том погледу, уколико нема довољно емоционалне пажње и комуникације родитеља према деци, позитиван ефекат свакако изостаје. С друге стране, уколико постоји међусобно уважавање и поштовање родитеља и деце, позитиван ефекат можда неће изостати, али у већини случајева то не води дугорочној користи, јер деца приступају спортским активностима само да би задовољила родитеље.

6. Спорт и систем вредности деце

Као што је претходно описано, спорт на различите начине може деловати позитивно на изградњу вредносног система деце и тиме им обезбеђује одређене користи које ће им значити у свакодневном животу. У том погледу, потребно је посебно сагледати утицај спорта на учење, развој личних и друштвених вредности, као и морал и етику, што је обрађено у наставку текста.

6.1. Учење система вредности кроз спорт

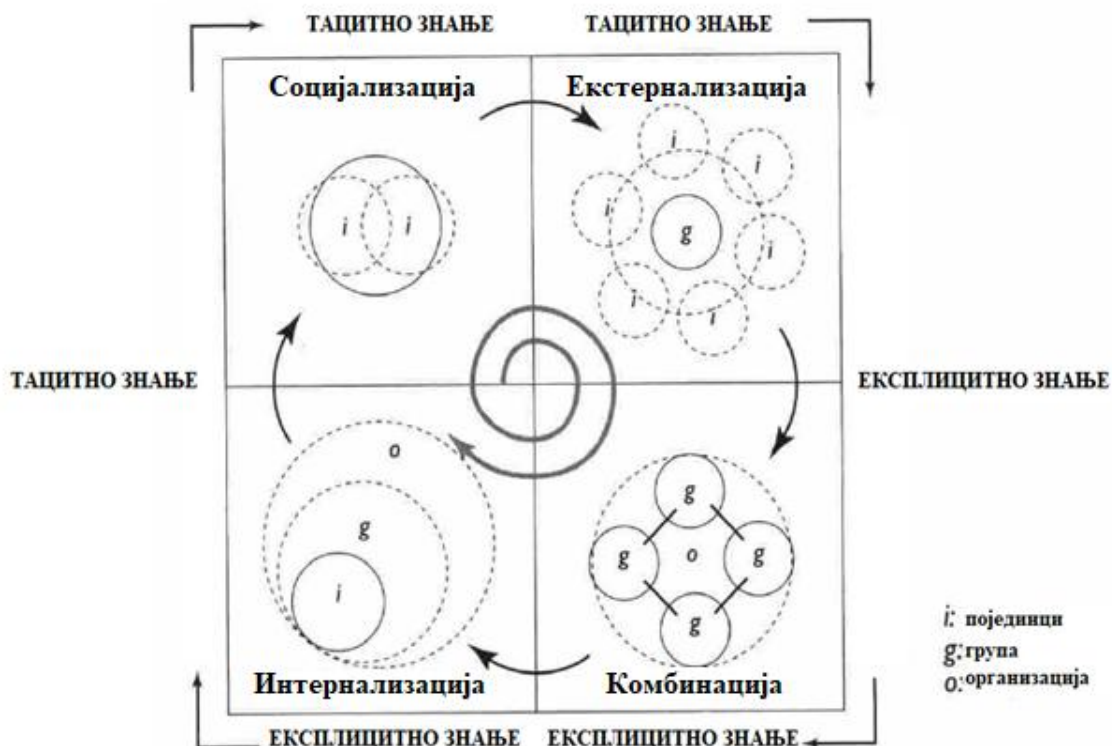
Спорт представља веома популарну активност међу децом, што је од посебног значаја будући да он може позитивно деловати на њихове вредносне системе. Наиме, путем спорта се обавља процес социјализације деце, што подразумева развој само-концепта,

идентитета, ставова, диспозиција и понашања. Путем социјализације деца развијају концепт у погледу тога ко су и шта су, односно изграђују вредносне системе (Cote и Hay, 2002, 486). Бављење спортом чини децу психички, физички и физиолошки активним, помаже им да развију личност, способност рада у групи, учи их тимском раду, дисциплини, лидерству и социјалним односима. Дакле, бављење спортом чини децу здравом и омогућава им развој различитих когнитивних функција (Gorgut и Tutku, 2018, 381).

Учење вредности кроз спорт захтева пре свега разумевање концепта знања и вредности. Из перспективе спорта, знање се генерално може сматрати из две визуре: 1) тацитно и 2) експлицитно знање. Тацитно знање је оно знање које се налази у свести појединца, које се тешко може описати, објаснити и документовати. У случају спорта, такво знање представља специфичне способности спортисте у игри, које је он стекао временом (можда самостално, или можда гледајући друге), али које тешко може да пренесе другима вербалним путем. Експлицитно знање представља писано, документовано знање, које се лако може комуницирати другима. У спорту на пример, то може бити неки приручник, правилник и слично (Nonaka, 1994, 16). Процес учења одвија се управо комбинацијом ове две форме знања, као што то показује Слика 3, а то се може употребити и у домену учења система вредности.

Прва форма учења јесте *социјализација*. Ради се о дељењу тацитног знања између појединаца. Овакво знање се између спортиста размењује путем игре, дружења, тренинга, а подразумева преношење информација у погледу тога како се одређена спортска активност у току игре реализује. У домену система вредности, путем социјализације спортисти могу међусобно размењивати директном комуникацијом информације о фер плају, одговорности и организацији у току игре, стицати знање о међусобном поштовању и уважавању и слично. Дакле, суштинска карактеристика социјализације јесте да се може обавити само у директном контакту и комуникацији између спортиста, односно појединаца.

Слика 3. Типови учења

Извор: Nonaka и Konno, 1998.

Друга форма учења је *екстернализација*. Ради се о превођењу тацитног знања у експлицитну, односно писану и документовану форму, како би се појединачно знање могло искористити од стране читаве групе, што није једноставан процес. У случају спорта, то је документовање индивидуалног тацитног знања једног спортисте, како би таквом знању могли приступити други спортисти. У домену система вредности, ради се о кодификацији информација које се тичу фер плеја, моралних начела у игри, поштовања саиграча и противничких играча и тако даље.

Комбинација подразумева упоредно коришћење тацитног и експлицитног знања између појединаца и група. У случају спортске организације, ради се о међусобној комуникацији између спортиста и група, као и у коришћењу кодификованих докумената који се тичу знања, система вредности, начина игре и друго. Коначно, *интернализација* је превођење експлицитног знања у имплицитно. Када једном нешто научи, спортиста то интерпретира на свој начин и као такво знање преноси даље другима. Управо у зависности од

способности перципирања спортисте зависи и начин интерпретације тог знања. Уколико спортиста има специфичне менталне обрасце и способности когниције, он стечено знање може додатно унапредити и тиме обезбедити додатну корист, у овом случају за спортску организацију.

Бављење спортом, као што је наглашено, корисно је за систем вредности деце. Пре свега, поједини аутори истичу то да дете треба на време да почне са бављењем спортом, при чему се истиче да је шеста година живота оптимална, али спортска активност у том периоду мора бити умерена. У овом добу, деца могу започети процес учења и стицања знања које се социјалних односа и рада у групи. Наравно, треба најпре предвидети да ли дете поседује такве карактеристике и способности да може у овој животној доби да почне са бављењем спортом, јер у супротном може доћи до демотивације, стреса и развоја анксиозности (Merkel, 2013, 151-152).

Деца путем спорта могу научити различите вредности. Lee и Cockman (1995, 343) истичу осамнаест типова вредности, а неки од њих су:

- развој осећаја одговорности за сопствене поступке,
- развој осећаја поштовања према другима и уважавање њихових способности и могућности,
- изградња самосвесности, самопоуздања и самопоштовања,
- креирање способности рада у тиму и групи,
- развој способности прихватања лоших резултата без разочарења и демотивације,
- развој толеранције.

Аутори истичу и неке друге аспекте вредности, које су у спорту универзалног карактера, попут става да је спорт добар за ментално и физичко здравље, да није важно победити већ учествовати, изградње статуса, имица и престижа путем спорта и тако даље.

Felfe и сар. (2011, 25) су у свом истраживању закључити да деца која се баве спортом развијају емоционалне способности, па су као таква више смирена, сталожена, прихватају пораз, не љуте се на себе или своје саиграче за лоше резултате и слично. Дакле, спорт

делује и на стицање оних вредносних аспеката који се тичу емоција и понашања деце, што је свакако корисно за касније године живота.

Путем спорта деца стичу знања која се тичу социјалних односа, то јест стицања познанстава, комуникације, рада у групи и тиму. Бављење спортом, поготово у форми тренинга, код деце развија осећај одговорности, рада, организованости и дисциплине, развијају се когнитивне вештине услед чега деца лакше уче, а ово даље може водити изградњи вредносног система у којем управо учење и развој могу имати централну улогу (Ekinde, 2017, 13-14; Stead и Nevill, 2010, 24-25).

6.2. Развој личних и друштвених вредности кроз спорт

Иако треба разликовати личност и личне карактеристике од система вредности, чињеница је да спорт може деловати позитивно индивидуални систем вредности, поготово уколико се ради о деци која се од раног детињства баве спортом. Тренери, педагози и други експерти у фудбалу истичу да је бављење спортом код деце значајно за њихов лични развој, на начин да обезбеђује развој самопоуздања, стицање нових знања и способности, као и унапређење укупних когнитивних капацитета деце, што ће им омогућити касније лакше учење и савладавање нових проблемских ситуација (Abalasei и сар., 2017, 53).

Када је реч о личним вредностима, углавном се имају у виду психолошке карактеристике деце. Delgado и Gomez (2011, 580) истичу утицај спорта на развој следећих елемената вредносног система:

- креативност,
- самодисциплинованост,
- осећај за постигнуће,
- смањење аверзије према ризику,
- поштење,
- самоконтрола,
- пожртвованост.

Дакле, према ставовима претходно наведених аутора, спорт повећава креативност код деце (будући да споретске активности захтевају брзе акције, осмишљене тако да буду

јединствене и непредвидиве од стране супарничких играча), самодисциплинованост (јер бављење спортом, поготово ако је реч о тренинзима захтева редовно присуствовање, у тачно одређено време), осећај за постигнуће и пожртвованост (вођен жељом за победом, што касније води тежњи детета да буде успешно у свему другом што ради), поштење (кроз фер плеј), а свакако самоконтроле. Наиме, деца путем спорта уче како да контролишу своје емоције, како приликом победе, тако и приликом губитка, вербалног и физичког сукоба са саиграчима, што им касније обезбеђује самоконтролу и када одрасту и суоче се са одређеним проблемима (Delgado и Gomez, 2011, 580). Уз пожртвованост и осећај за постигнуће, треба истаћи и то да спорт може деловати позитивно и на неке друге вредносне аспекте, који у каснијем животу могу обезбедити успех у раду, попут (Adell и сар., 2019, 101):

- оријентисаности на циљ који треба испунити и
- оријентисаности на задатак.

Исти аутори истичу да спорт може имати утицаја на вредносни систем и на следеће начине:

- развија се осећај отворености, како за промене, тако и за савладавање нових задатака и проблема, стицање нових познанстава и слично,
- деца боље извршавају само-анализу и увиђају своје предности и слабости које треба отклонити,
- развијају се моралне вредности.

Дугалић (2016, 7) истиче да се путем спорта изграђује: одлучност, издржљивост, храброст, практичност, емоционална контрола, индивидуалност (у смислу да особа преузима одговорност за своје поступке, самостално доноси одлуке и верује у своје поступке). Слично наводе Evans и сар. (2013) који истичу да осим што спорт представља забаву и начин елиминисања стреса, може деловати на индивидуални вредносни систем на начин да омогући вођење здравог начина живота, унапређује психолошке капацитете деце на основу чега се постижу бољи резултати у школи и боља контрола сопственог живота.

Abalasei и сар. (2017, 54) истичу утицај спорта на следеће аспекте вредносног система:

- отвореност за промене,
- прихватање културалних и других разлика (попут расних, полних, религијских и разлика у сексуалној оријентацији),
- изградња самопоштовања,
- учење деце да поштују правила,
- учење деце да улаже напор у складу са својим могућностима,
- развој осећаја поштовања према другима,
- учење деце да прихватају пораз.

Whitehead и сар. (2013, 42) истражујући систем вредности деце од 12 до 16 године као и претходни аутори истичу утицај спорта на систем вредности, наводећи још и то да спорт може обезбедити развој самосвесности, поштења, самоактуелизације, дисциплину, одговорност, истрајност, способност рада у тиму и толеранцију.

Будући да је спорт и колективни, односно друштвени феномен, не смеју се изоставити ни развој социјалних, то јест друштвених вредности. У овом погледу, најпре треба издвојити оне социјалне вештине код детета које му могу омогућити бољу социјалну интеракцију и међуљудске односе, као што је (Taylor и сар., 2015, 47):

- развој самопоуздања за склапање познанства и ступање у интеракције са другима,
- повећање емпатије за друге људе,
- боље разумевање туђих акција и одлука,
- развој флексибилности за прихватање и савладавање међусобних разлика других људи.

Abalasei и сар. (2017, 54-55) осим способности рада у тиму и поштовања других људи, наводе то да спорт делује позитивно на систем вредности у смислу да омогућава социјалну инклузију и једнаку партиципацију. Наиме, чињеница је да се друштва између себе разликују по много чему, услед чега у спорту могу партиципирати људи различитих раса, религија, култура и слично. Ангажовањем деце у спорту, у којем учествују људи са претходно наведеним разликама, повећава културну толеранцију и прихватање

различитости. У каснијем животу, оваква толеранција омогућава и олакшава комуникацију са другим људима различитих ставова или опредељења, омогућава поштовање културалне, религијске, политичке и сексуалне различитости, веће је поштовање жена, смањују се стереотипи и предрасуде различитих културних група.

Delgado и Gomez (2011, 580) истичу утицај спорта на развој следећих друштвених вредности:

- поштовање различитости,
- развој међусобног уважавања,
- стварање способности кооперативног деловања,
- способност стварања познанства и пријатељства,
- способност рада у тиму и групи,
- друштвена одговорност,
- кохабитација,
- кохезивност,
- потреба за друштвеном једнакошћу и правдом.

Evans и сар. (2013) истичу да бављење спортом може омогућити стварање и одржавање баланса између различитих социјалних група, социјалну инклузију особа са инвалидитетом или неким деформитетом, контролу у социјалним односима (у смислу смањеног импулсивног понашања које може бити деструктивно по социјалне односе), као и социјалну мобилност, односно напредовање на друштвеној хијерархијској лествици, постизање одређеног статуса и престижа, као и интеграцију у одређене социјалне групе.

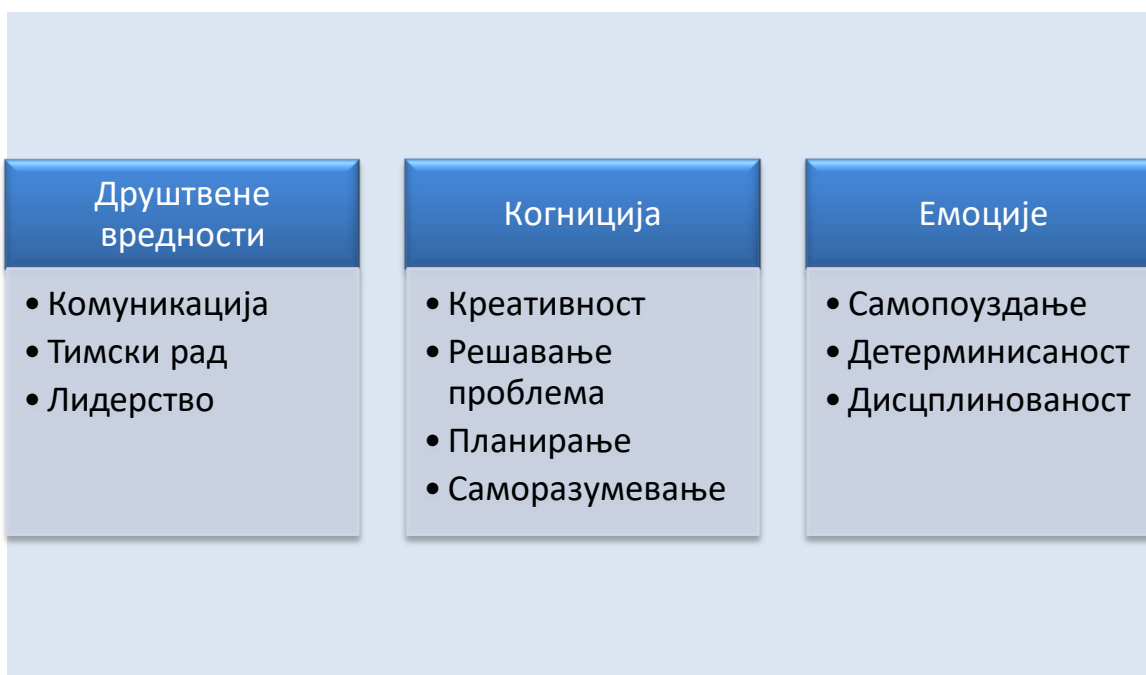
Спорт може омогућити развој реципроцитета код људи, стварање јаке друштвене умрежености која може представљати једну форму социјалног капитала. Кључне карактеристике социјалног капитала, насталог на бази утицаја спорта на стварање друштвених вредности елемената, јесу (Taylor и сар, 2015):

- већа повезаност између људи, што означава и боље међуљудске односе, више уважавања и међусобне помоћи када је потребно,

- напуштање оквира хомогених група и интеграција у различите социјалне групе, са различитим карактеристикама, чиме се повећава толеранција, стичу нова знања и вештине,
- смањене социјалне, расне и етничке тензије,
- смањено недолично и импулсивно понашање у друштву,
- унапређење социјалних вештина, попут комуникативности, алтруизма, смањење анти-социјалног понашања и друго.

Као што се из до сада наведеног може закључити, бављење спортом деци обезбеђује низ различитих користи, које се не односе само на боље здравље, већ и на утицај на индивидуални и друштвени вредносни систем. Бављење спортом од најранијег детињства може децу припремити за све оно што их касније очекује у животу, на начин да боље савладају проблемске ситуације и остваре квалитетнији начин живота. Сумирано, утицај спорта на личне и друштвене вредности може се представити Сликаом 4.

Слика 4. Утицај спорта на личне и друштвене вредности

Извор: Birkbeck, 2016.

6.3. Когнитивно-развојни приступ развоју морала и етике кроз спорт

Поштовањем правила и процедура игре, као и међусобним уважавањем других играча, бављење спортом омогућава развој моралних вредности код деце. Моралне вредности детерминишу понашање деце тако што им указују шта је то добро и пожељно урадити, а шта није (Ekinde, 2017, 41).

Когнитивно-развојни приступ морала подразумева две димензије: развој когнитивне и развојне димензије морала. Познато је да су деца егоцентричног карактера и да је њихово понашање детерминисано спољашњим ауторитетом (попут родитеља). Отуда је морално васпитање од пресудне важности за правилан развој деце. Стога се често истиче да је морални развој когнитивне природе и да се заснива на активном размишљању и просуђивању. Ово другим речима значи да особа, односно дете, мора самостално у датој околности просудити да ли је дата акција, односно поступак исправан. Али, овакво просуђивање неће увек бити исто. Наиме, како дете расте и развија се, мења се његов начин размишљања, па се самим тим мења и начин обављања моралне процене, а ово управо објашњава развојна димензија морала. У том погледу треба имати две димензије морала, које су обухваћене такозваном Форсајовом теоријом. Прва димензија је *релативизам*, која упућује на степен прихватања или одбијања правила. *Идеализам* се односи на избегавање наношења штете другима, а у оквиру идеализма постоје *ситуационисти* и *субјективисти*, који не верују у универзална правила, као и *апсолутисти* и они који су *отворени за изузетке*, који сматрају да је поштовање правила веома важно (Марковић, 2016, 44-47). У том погледу, бављење спортом од стране деце, доводи пре свега до правилног моралног развоја и учења основних моралних начела, која подразумевају међусобно поштовање, уважавање, просуђивање да ли би одређена акција могла угрозити друге, уважавање правила, избегавање преваре, манипулације и крађе. Уважавајући две основне димензије когнитивно развојног приступа, деца различитих година старости неће имати исте моралне процене, управо због тога што се упоредо са развојем и повећањем година старости мењају основни морални принципи и начини просуђивања. Ово је битно за тренере и наставнике физичког васпитања, који у зависности од година детета треба да развијају такве спортске активности и програме тренинга који би омогућили развој моралних вредности које су им потребне.

Моралне вредности у спорту углавном се односе на поштовање правила игре, односно фер плеј, као и на уважавање личности и способности других саиграча, али и противничких играча (Abalasei и сар., 2017; Adell и сар., 2019). У том погледу, као моралне вредности често се истичу (Lee и сар., 2008, 595-598):

- јасно поштовање дефинисаних правила и норми понашања од стране клуба, тренера или судије,
- поштовање других спортиста,
- фер плеј,
- помагање саиграчима у тиму у којем спортиста наступа.

Rosa и сар. (2015) истичу да спорт може деловати на развој моралних норми код деце на следеће начине:

- Развој кооперације, што подразумева далеко више од једноставног тимског рада и пружања помоћи другима. Наиме, бављење спортом може код детета развити свест када треба помоћи другоме (односно пружити помоћ без захтева друге особе), омогућава учење тимског и групног рада и како најбоље у групи остварити резултате.
- Развија се осећај поштовања и уважавања других, што је донекле слично и социјалним вредностима, али је свакако суштина иста.
- Стварање заједничког задовољства друштва, које се остварује путем заједничког ангажовања, рада и заједничког остваривања циљева.
- Развој солидарности.
- Развој посвећености и одговорности према другима и сопственим обавезама.
- Развој демократских начела и принципа, који се управо заснивају на претходно поменутом поштовању, једнакости, заједничком раду и слично.
- Развој социјалне правде и поштења.

Whitehead и сар. (2013) слично као и претходно наведени аутори истичу утицај спорта на развој моралних вредности:

- поштовање правила и социјалних норми,

- стварање осећаја посвећености према другима и задатку,
- поштовање правила и људи,
- стварање добрих односа са противничким играчима,
- избегавање принципа „циљ оправдава средство“.

Дакле, из наведених ставова се може закључити да бављење спортом код деце развија осећај правде, једнакости, поштења и добрих односа са другима, што је свакако битно за касније године живота. Другим речима, бављење спортом деци омогућава развој свести да циљеве и задатке треба остварити поштено, радом и дисциплином, али и поштовањем правила и неугрожавањем других људи. Противничка страна се не сме посматрати као непријатељ, већ као субјект који се мора победити правилном и поштеном игром. На овај начин изграђују се и неке друге моралне вредности, попут љубазности, пријатности, спремности да се пружи помоћ другима и тако даље (Ekinde, 2017, 41).

7. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

7.1. Предмет и циљ истраживања

Систем вредности, који представља трајно уверење да је одређени начин понашања или одређено егзистенцијално стање лично или социјално пожељније у односу на други начин понашања или егзистенцијалног стања, представља психолошки и социолошки феномен који се налази под дејством различитих фактора. Још од најранијег детињства, систем вредности формира се под утицајем родитеља, школе, социјалних односа, а касније и организације којој припада. Будући да је највећи утицај на систем вредности евидентан у раном детињству, потребно је одабрати оне факторе и феномене којима ће дете бити изложено, а који ће омогућити правилан развој личности. Управо ово карактеристично је за спорт. Осим што позитивно утиче за здравље и физиологију детета, бављење спортом остварује позитиван утицај и на неке менталне капацитете, изграђујући деци осећај одговорности, самоконтроле, истрајности, упорности, способности за тимски рад, што су само неки од елемената система вредности. Путем спорта се битно може утицати и на развој интелектуалне способности детета, што се углавном постиже усвајањем теоријских и практичних знања и стицањем моторних вештина, као и формирањем многобројних пожељних навика детета и образаца понашања. Децу основношколског узраста карактерише одређен степен егоизма, па стога бављење спортом треба најпре да им покаже да њихово понашање може имати значајну улогу у друштву у будућности, па стога такво понашање мора бити конструктивно и друштвено прихватљиво. Дакле, деца се путем спорта најпре уче социјалним вредностима, које се односе на међусобно поштовање и уважавање других, тимски рад, уважавање различитости, међусобну сарадњу и помагање другима (Abalasei и сар., 2017). Поред тога, спортом се код деце изграђују и други елементи система вредности, попут одговорности, упорности, истрајности, дисциплинованости, самопоуздања и слично (Hastie и Buchanan, 2000), чиме се стиче закључак да спорт, као колективни друштвени феномен, може значајно деловати на формирање система вредности деце основношколског узраст, па се због тога може претпоставити да постоје разлике у систему вредносе деце која се баве и која се не баве спортом.

Имајући у виду наведено, *предмет овог рада* представља систем вредности деце основношколског узраста који се баве спортом.

Полазећи од постављеног предмета, *основни циљ* рада је испитати да ли постоје разлике у систему вредности деце у односу на бављење спортом. Прецизније, основни циљ рада је испитати да ли постоје разлике у развијеним систему вредности између оне деце која се баве спортом и оне деце која се не баве спортом.

7.2. Хипотезе истраживања

С обзиром да је у истраживањима многобројних радова утврђено да бављење спортом делује позитивно на изградњу самопоуздања, истрајности, организованости, дисциплине, тимског рада, солидарности, кооперације, као и на многобројне друге елементе који чине основу личног, социјалног и моралног система вредности (Luquin и Oliden, 2017; Bloom и сар., 2005; Delgado и Gomez, 2017; Adell и сар., 2019), може се поставити прва и основна хипотеза у раду:

X1: Постоји статистички значајна разлика између деце основношколског узраста која се баве и деце која се не баве спортом, у смислу да је утицај спорта на развој система вредности израженији код деце која се баве спортом.

Будући да се спортом дечаки доминантније баве него девојчице, услед чега је утицај спорта на њихов систем вредности често и израженији него у случају девојчица (Abalasei и сар., 2016), може се претпоставити друга хипотеза у раду:

X2: Систем вредности израженији је код дечака него код девојчица које се баве спортом.

Уважавајући развојну димензију система вредности, према којој се вредности и ставови, посебно оне које се тичу морала, мењају и развијају у току времена (Марковић, 2016), може се дефинисати и трећа хипотеза рада:

X3: Са порастом година старости, израженији је утицај спорта на систем вредности деце основношколског узраста.

7.3. Методи и технике истраживања

Како би се утврдио циљ истраживања и испитале истраживачке хипотезе у раду, спроведено је оригинално истраживање. Прикупљање примарних података спроведено је методом анкете, техником упитника, који је деци дистрибуиран уз претходну сагласност родитеља. Имајући у виду ограниченост социјалних окупљања и препоручену физичку дистанцу, упитник је деци и њиховим родитељима дистрибуиран електронским путем.

Истраживање је спроведено на територији Републике Србије у августу месецу 2020. године. Процесом истраживања формиран је узорак од 78 испитаника.

У процесу истраживања коришћен је метод погодног узорковања, с обзиром да су упитници дистрибуирани познаницима у првој фази, а онда је од њих затражено да исти упитник дистрибуирају својим познаницима у другој фази. Овакав метод одликује мањак репрезентативности, али је један од начина да се дође до потребних података, које је у периоду пандемије изазване COVID 19 вирусом једини начин.

За обраду података коришћен је статистички софтвер SPSS, верзија 23. Од метода и техника обраде података, коришћена је дескриптивна анализа, анализа интерне конзистентности (поузданости варијабли) и непараметријски тест познат као Mann Whitney U тест у циљу идентификовања разлика у полу и старости

7.4. Инструмент истраживања

У процесу истраживања, односно прикупљања података, коришћене су констатације за конструкцију варијабле модела које су преузете из релевантног истраживања овог типа, а које су прилагођене тако да буду разумљиве деци. Констатације су преузете и модификоване из докторске дисертације аутора Марковић Милоша *„Физичка култура и етика - теоријско експериментални модел истраживања“*, која је одбрањена на Факултету спорта и физичког васпитања на Универзитету у Београду 2016. године. Испитаници су свој степен слагања, односно неслагања са констатацијом изражавали на петостепеној Ликертовој скали, где се оцена 1 односила на апсолутно неслагање, док се оцена 5 односила на потпуно слагање са наведеном констатацијом. Из претходно наведене дисертације преузете су и модификоване следеће констатације:

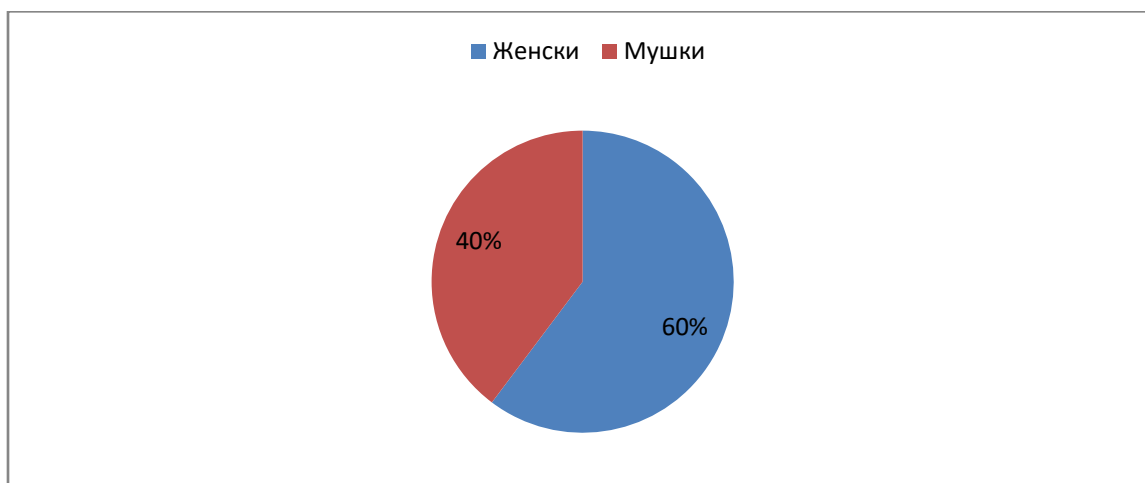
1. Срећан/срећна сам док вежбам и бавим се спортом.
2. Уживам док вежбам спорт.
3. Сматрам да је бављење спортом добро за моје здравље.
4. Сви спортисти су добре особе.
5. Реаговао/реаговала бих на одлуку судије, ако је та одлука таква да може оштетити мог противника.
6. Када се бавим спортом и играм против некога, једини ми је циљ да победим противника.
7. Мислим да је једини циљ мог противника да ме победи у току игре.
8. Ако изгубим, не осећам се разочарано ако сам учинио/учинила све што је било у мојој моћи.
9. Ако би мени било додељено признање (пехар, медаља) и ако би због тога био оштећен мој противник, сматрао/сматрала бих да признање треба да добије противник..
10. Кад год сам дао/дала обећање свом тренеру и саиграчима, то обећање је било испуњено.
11. На утакмици и у спорту играм поштено и без преваре.
12. У спорту по сваку цену треба тежити победи ако то има неку корист.
13. Напорно тренирање је услов за постизање успеха и задовољства.
14. Бављење спортом подразумева корист и у новчаном смислу.
15. Поштовање правила и прописа у спорту представља основу правилног и моралног понашања.
16. Никада не би требало психолошки или физички повредити другу особу, чак ни противничког играча у спорту.
17. Никада не би требало предузимати активност која би могла на било који начин да угрози достојанство и добробит друге особе.

7.5. Узорак истраживања

У процесу истраживања, формиран је истраживачки узорак од укупно 78 испитаника. У самом узорку, највише има женских испитаника, односно девојчица (60% узорка), испитаника који имају између 10 и 12 година (57,69%), од којих 93,58% тренира неки

спорт (углавном се ради о кошарци, одбојци и фудбалу). Деца, односно испитаници у узорку најчешће се три пута недељено баве спортом. У наставку текста и на сликама које следе, приказане су детаљније карактеристике истраживачког узорка, при чему је на Слици 5 приказана структура узорка према полу испитаника

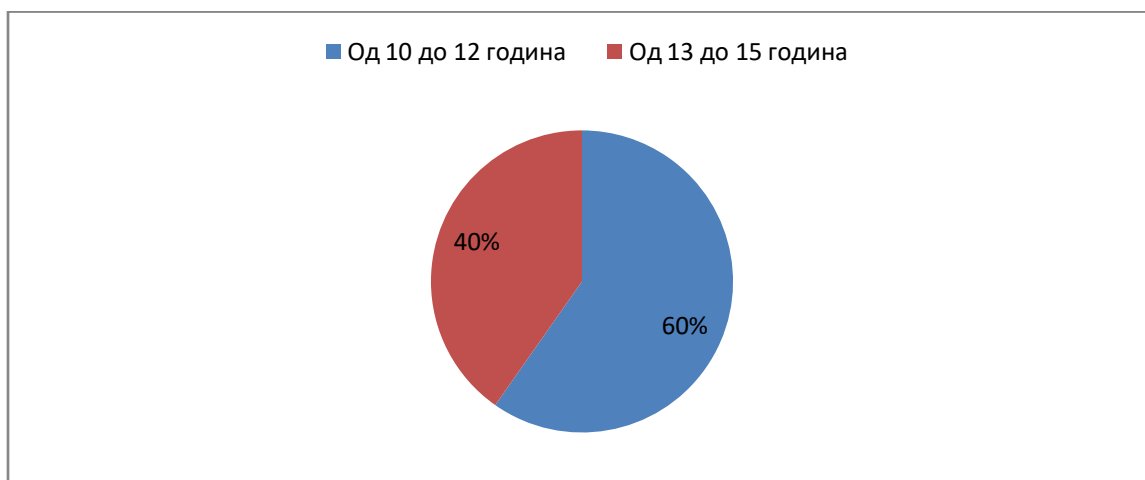
Слика 5. Структура узорка: пол испитаника

Извор: Истраживање аутора

У укупном узорку, 40% испитаника је мушког пола, док је 60% испитаника женског пола. На Слици 6 приказана је старост испитаника.

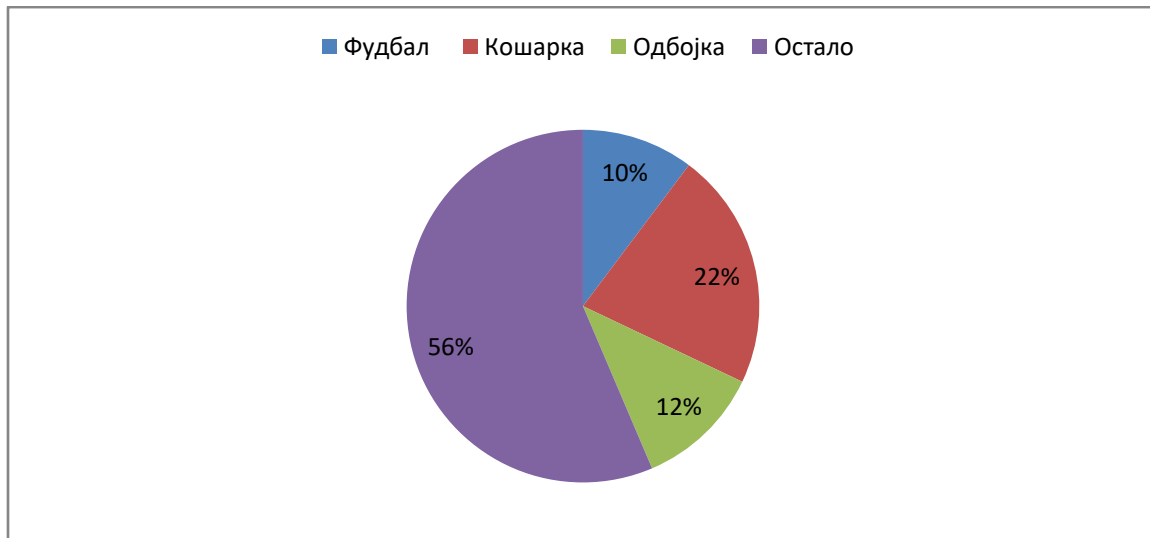
Слика 6. Структура узорка: старост испитаника

Извор: Истраживање аутора

Као и у случају пола, структура узорка је иста. У укупном броју, 40% испитаника је старости између 10 и 12 година, док је 60% испитаника старости од 13 до 15 година. Када је у питању спорт којим се баве, структура узорка приказана је на Слици 7.

Слика 7. Структура узорка: спорт којим се испитаници баве

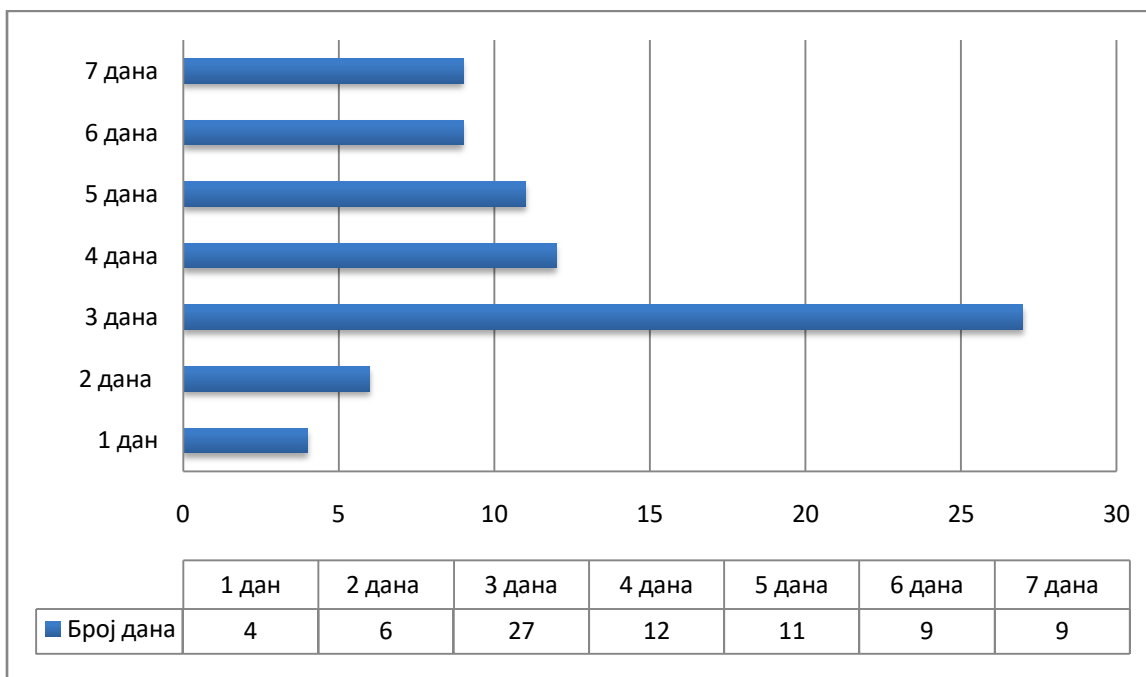
Извор: Истраживање аутора

Највећи број испитаника практикује кошарку (22%), док је на другом месту одбојка (12%), па следи фудбал (10%), док се у остале спортове сврставају балет, ритмичка гимнастика, рукомет, пливање, тенис и друго.

На питање да ли тренирају наведене спортове, којих 93,58% испитаника се изјаснило да тренира, док се остатак од 6,42% изјаснило да не тренира, већ се спортом бави рекреативно.

Просечно време проведено у спорту у току недеље приказано је на Слици 8.

Слика 8. Просечно време проведено у бављењу спортом

Извор: Истраживање аутора

Посматрајући Сliku 8, може се закључити да се највећи број испитаника бави спортом три пута недељно, потом следе они испитаници који се спортом баве 4 пута недељно, па 5 пута недељно и тако редом, као што показује Слика 8.

8. Резултати истраживања

У наставку текста, приказани су резултати статистичке анализе који су битни за утврђивање циља и испитивање статистичких хипотеза, а који се односе на дескриптивну статистичку анализу, тест поузданости и t тест.

8.1. Дескриптивна статистичка анализа

У Табели 2 приказани су резултати дескриптивне статистичке анализе (аритметична средина и стандардна девијација).

Табела 2. Резултати дескриптивне статистике

Констатације	Аритметичка средина	Станд. девијација
1. Срећан/срећна сам док вежбам и бавим се спортом.	4,62	0,75
2. Уживам док вежбам спорт	4,41	0,87
3. Сматрам да је бављење спортом добро за моје здравље	4,94	0,27
4. Сви спортисти су добре особе	3,2	1,24
5. Реаговао/реаговала бих на одлуку судије, ако је та одлука таква да може оштетити мог противника	3,7	1,38
6. Када се бавим спортом и играм против некога, једини ми је циљ да победим противника	3,5	1,42
7. Мислим да је једини циљ мог противника да ме победи у току игре	4,07	1,04
8. Ако изгубим, не осећам се разочарано ако сам учинио/учинила све што је било у мојој моћи	4,06	1,34
9. Ако би мени било додељено признање (пехар, медаља) и ако би због тога био оштећен мој противник, сматрао/сматрала бих да признање треба да добије противник	3,02	1,61
10. Кад год сам дао/дала обећање свом тренеру и саиграчима, то обећање је било испуњено	4,47	0,84
11. На утакмици и у спорту играм поштено и без преваре	4,58	0,9
12. У спорту по сваку цену треба тежити победи ако то има неку корист	3,29	1,52
13. Напорно тренирање је услов за постизање успеха и	4,69	0,67

задовољства		
14. Бављење спортом подразумева корист и у новчаном смислу	3,11	1,4
15. Поштовање правила и прописа у спорту представља основу правилног и моралног понашања	4,76	0,53
16. Никада не би требало психолошки или физички повредити другу особу, чак ни противничког играча у спорту	4,62	0,53
17. Никада не би требало предузимати активност која би могла на било који начин да угрози достојанство и добробит друге особе	4,39	1,03

Извор: Истраживање аутора

Посматрајући резултате дескриптивне статистичке анализе представљене у Табели 2, најпре се може закључити да бављење спортом код деце развија универзални став да је спорт користан за здравље људи, с обзиром да аритметичка средина у овом случају остварује највишу оцену у узорку (4,94). Уједно се код ове констатације остварује највише слагања ставова деце, јер је стандардна девијација у овом случају 0,27, односно налази се на ниском нивоу.

Високе вредности, односно оцене аритметичке средине оствариле су констатације које се тичу моралних вредности, односно које се тичу поштовања правила и прописа (4,76), уважавања психолошких и физичких особина других играча (4,62), поштовања достојанства (4,39), где је уједно остварено и слагање ставова испитаника због ниских стандардних девијација.

Високе оцене аритметичких средина добиле су и констатације које се тичу напорног рада, уживања и забаве у спорту. Најнижу оцену остварила је констатација „Ако би мени било додељено признање (пехар, медаља) и ако би због тога био оштећен мој противник, сматрао/сматрала бих да признање треба да добије противник“ (аритметичка средина=3,02). Међутим, код ове констатације се испитаници у одређеној мери не слажу, јер је стандардна девијација релативно висока и износи 1,62.

Занимљиво је то да су деца става да је јединици циљ противничке стране победа, што је можда повезано са егоистичним карактером деце. Али с друге стране, већина деце се не би осећала разочарано уколико изгуби у утакмици.

8.2. Кронбах алфа анализа поузданости

У наставку статистичке анализе потребно је спровести тест интерне конзистентности, односно поузданости. Резултати поузданости представљени су у Табели 3.

Табела 3. Резултати поузданости

Варијабла	Cronbach alpha
Систем вредности у спорту	0,5

Извор: Истраживање аутора

За потребе калкулације интерне конзистентности, односно поузданости, углавном се користи Кронбах алфа (Cronbach alpha коефицијент), за чију вредност се истиче да мора бити изнад 0,6 или 0,7. Међутим, значајан број аутора је у својим истраживањима дошао до ниже вредности, при чему њихови резултати нису били статистички несигнификантни, већ са значајним теоријским, али и практичним апликацијама. Зато се истиче да је вредност Cronbach alpha коефицијента на нивоу 0,5 и изнад статистички значајна (Hinton и сар., 2004), као што је случај у овом моделу и истраживању. Стога се може констатовати да је употребљена добра интерна конзистентност констатација које су коришћене за конструкцију варијабле модела, па самим тим и варијабла остварује добру поузданост.

8.3. Статистичка анализа

У наставку статистичке анализе, примењен је Mann Whitney U тест како би се дошло до закључака који се тичу друге и треће истраживачке хипотезе. Резултати Mann Whitney U теста, када је у питању утицај пола на систем вредности, приказани су у Табели 4.

Табела 4. Резултати Mann Whitney U теста за утицај пола

Mann Whitney U	726
Wilcoxon W	1.222
Z	-0.026
Significance	0.98

Извор: Истраживање аутора

Након извршене компутације варијабли и груписањем података у две категорије (женску и мушку), примењен је непараметарски. Резултати Mann Whitney U теста показују одсуство статистички значајне разлике у систему вредности дечака и девојчица који се баве спортом. У циљу додатне анализе, потребно је посматрати резултате приказане у Табели 5.

Табела 5. Резултати Mann Whitney U теста за утицај пола: аритметичке средине

Пол	Просек ранга
Женски	39,55
Мушки	39,42

Извор: Истраживање аутора

Као што се из Табеле 5 може закључити, аритметичке средине система вредности девојчицаи дечака који се баве спортом су скоро идентичне услед чега је р вредност Mann Whitney U на нивоу већем од статистички значајне ($0,98 > 0,05$), па се стога друга хипотеза мора одбацити.

Резултати Mann Whitney U теста који се тичу утицаја старости на систем вредности представљени су у Табели 6.

Табела 6. Резултати Mann Whitney U теста за утицај пола

Mann Whitney U	727,5
Wilcoxon W	1.255,5
Z	-0,087
Significance	0,931

Извор: Истраживање аутора

Као и у претходном случају, резултати Mann Whitney U теста примењеног у циљу утврђивања утицаја старости деце на систем вредности не показују статистички значајан утицај. У циљу додатне анализе, потребно је посматрати резултате приказане у Табели 7.

Табела 7. Резултати Mann Whitney U теста за утицај старости: аритметичке средине

Старост	Просек ранга
10-12 година	39,68
13-15 година	39,23

Извор: Истраживање аутора

Као и код пола, у случају старости деце јављају се веома мале разлике, односно може се тврдити идентичног аритметичких средина деце старости од 10 до 12 и од 13 до 15 година, услед чега је р вредност Mann Whitney U на нивоу већем од статистички значајне ($0,931 > 0,05$), па се стога трећа хипотеза мора одбацити.

9. Дискусија резултата

Полазећи од основног циља овог рада, који је подразумевао испитивање испитивање да ли постоје разлике у систему вредности деце у односу на бављење спортом, спроведено је оригинално истраживање над узорком од 78 испитаника различитог пола и старости, који се баве различитим облицима спорта, рекреативно или у виду тренирања.

Да би се испитала прва истраживачка хипотеза (X1), потребно је сагледати резултате дескриптивне статистичке анализе, који могу указати на утицај спорта на формирање система вредности деце. Пре свега, код деце је развијен универзални став да бављење спортом има позитивног утицаја на здравље и око овога се деца у највећој мери слажу, будући да је стандардна девијација у овом случају најнижа. Такође, деца истичу да напорно тренирање представља основ успеха у спорту. Ово је карактеристично за формирање вредносног система према којем успех и добар резултат долазе као резултат рада, труда, дисциплине и организованости. Дакле, у овом погледу може се тврдити позитиван утицај спорта на формирање овог облика вредносног система. Даље треба идентификовати то да деца истичу да поштовање правила и прописа представља основу моралног понашања, да не би требало повредити другу особу на било који начин како би се остварио циљ и да не би требало предузимати акције које могу повредити друге особе. Високе оцене код ових констатација указују на то да постоји позитиван утицај спорта на развој моралних и социјалних вредности деце, попут поштења, правде, поштовања, уважавања других људи, њихових потреба, интереса и могућности, испуњавање обећања датих другима и тако даље. Дакле, парола „циљ оправдава средство“ бива елиминисана захваљујући спорту, односно добри резултати остварују се једино као резултат рада, дисциплине и уз поштовање других људи. Као резултат тога, деца се и не осећају разочарано уколико изгубе у спорту, јер сматрају да су уложила свој максимални труд. Ово другим речима значи да бављење спортом омогућава изградњу оног вредносног система захваљујући којем особа може да контролише своје емоције и избегне разочарење и демотивацију уколико не оствари планирани циљ. У наставку анализе резултати су показали да се деца осећају задовољно и уживају у забави приликом бављења спортом, пре свега због дружења са другима, склапања нових познанстава, заједничког, односно

тимског рада, што поново наводи на закључак да спорт делује позитивно на изградњу социјалних вредности деце.

Међутим, постоје извесни резултати који су на релативно високом нивоу који још једном потврђују да је личност деце и даље егоцентричног карактера. Наиме, приметно је да деца не сматрају у толикој мери колико истичу за претходне ставове да су сви спортисти добри људи. Овај аргумент једним делом деца правдају исказом да је циљ њиховог противника у спорту да их победи по сваку цену. Као резултат тога, значајан број деце не би реаговао на одлуку судије или неког другог субјекта, уколико таква одлука може да угрози интерес друге стране. Међутим, услед релативног неслагања ставова (због високе вредности стандардне девијације), може се констатовати да овакве вредности нису толико развијене и заступљене у спорту.

Услед свега наведеног, може се констатовати да постоји статистички значајна разлика између деце основношколског узраста која се баве и деце која се не баве спортом, у смислу да је утицај спорта на развој система вредности израженији код деце која се баве спортом, чиме је прва (X1) хипотеза потврђена.

У циљу провере друге и треће хипотезе примењен је p вредност Mann Whitney U тест. Када је у питању утицај пола на формирање система вредности путем спорта, резултати су показали одсуство статистички значајне разлике између дечака и девојчица који се баве спортом. Наиме, ставови да је спорт позитиван за здравље, да напоран рад води добри резултати, као и позитиван утицај спорта на изградњу поштења, међусобног поштовања, уважавања, дружења, забаву одговорност, дисциплину и друго, има подједнак значај, како за дечаке, тако и за девојчице. С обзиром на наведено, мора се одбацити алтернативна и прихватити нулта хипотеза, према којој систем вредности није израженији код дечака у односу на девојчице које се баве спортом, чиме је друга (X1) хипотеза оповргнута.

Коначно, применом Mann Whitney U теста извршена је провера треће истраживачке хипотезе. Резултати истраживања су показали да када је у питању утицај старости деце на формирање система вредности у спорту, не постоји статистички значајна разлика. Наиме, деца старости од 10 до 12 година, као и деца старости 13 до 15 година подједнако вреднују спорт, односно код њих се може идентификовати поједнак утицај спорта на изградњу

личних, социјалних и моралних вредности. Сходно резултатима, мора се одбацити алтернативна и прихватити нулта хипотеза, која каже да са порастом година старости, није израженији утицај спорта на систем вредности деце основношколског узраста, којим путем је трећа (X3) истраживачка хипотеза оповргнута.

ЗАКЉУЧАК

Систем вредности представља менталне обрасце на основу којих људи процењују шта је то добро а шта није, који детерминишу њихов начин живота, доношење одлука, сагледавање одређених активности и њихових ефеката. Ради се о концепту веровања, пожељним стањима понашања, процени одређених околности, циљевима и егзистенцијалним стањима које треба остварити у животу. Као такве, вредности се могу односити на самоусмереност, хедонизам, развој, стимулацију, тимски рад, поштовање правила, уважавање и поштовање других људи, безбедност, традицију и тако даље.

Спорт, као физичка активност, осим што позитивно делује на здравље, омогућава и правилан развој личности, менталних карактеристика и система вредности. Отуда је корисно бавити се спортом из више разлога, што је посебно битно за децу основношколског узраста, која од најранијег детињства треба да развију такав систем вредности који ће им омогућити користи касније у животу. У складу са наведеним, спроведено је истраживање чији је циљ био утврђивање утицаја спорта на систем вредности деце.

Добијени резултати истраживања су показали постоји статистички значајна разлика између деце основношколског узраста која се баве и деце која се не баве спортом, у смислу да је утицај спорта на развој система вредности израженији код деце која се баве спортом. Захваљујући спорту, деца развијају осећај поштења, правде, социјалне једнакости, поштовање правила, организованост, дисциплину, рад и истрајност у раду, тимски рад, осећају се забавно и здраво. Другим речима, спорт делује позитивно на развој личних, социјалних и моралних вредности деце. Утицај спорта на систем вредности у том случају не разликује се код дечака и девојчица, као и код деце различитих година старости.

ЛИТЕРАТУРА

1. Abalasei, B., Iacob, R., & Puni, R. (2017). The impact of sport education on fundamental values. *Timișoara Physical Education and Rehabilitation Journal*, 10(19), 52-57.
2. Adell, F.L., Castillo, I., Alvarez, O. (2019). Personal and sport values, goal orientations, and moral attitudes in youth basketball. *Journal of Sport Psychology*, 28(1), 100–105.
3. Barni, D., Knafo, A. (2012). Value systems of fathers, mothers and adolescents: do parents and their children construe basic values in the same way? *Survey Research Methods*, 6(1), 3-11.
4. Bilsky, W., Schwartz, S.H. (1994). Values and personality. *European Journal of Personality*, 8, 163-181.
5. Birkbeck, R. (2016). *Uncovering the social values of sport*. London: Sport and Recreation Alliance.
6. Bloom, M., Grant, M., Watt, D. (2005). *Strengthening Canada: the socioeconomic benefits of sport participation in Canada*. Ottawa: The Conference Board of Canada.
7. Cote, J., Hay, J. (2002). Children's involvement in sport: a developmental perspective. *Psychological Aspect of Youth Sport. Y: Psychological foundations of sport*. Уредници: Silva, J.M., Stevens, D.E., 485-502.
8. Гавриловић, Д. (2012). Традиционалне и модерне вредности у транзиционој Србији. *Теме*, 36(3), 1087-1102.
9. Дугалић, С. (2016). Значај спорта и понашања спортиста за формирање ставова људи. *Спорт – Наука и Пракса*, 6 (1-2), 5-22.
10. Delgado, A.A., Gomez, E.A. (2011). Sport as a platform for values education. *Journal Of Human Sport & Exercise*, 6(4), 573-584.
11. Ekinde, L. (2017). *The role of sports in children's education*. Helsinki: Helsinki Committee for Human Rights.
12. Elling, A., De Knop, P., Knoppers, A. (2001). The social integrative meaning of sport: a critical and comparative analysis of policy and practice in the Netherlands. *Sociology of Sport Journal*, 18, 414-434.
13. Evens, T., Iosifidis, P., Smith, P. (2013). *The social and culture value of sport. The Political Economy of Television Sport Rights*. London: Palgrave McMillian.

14. Felfe, C., Lechner, M., Steinmayr, A. (2011). *Sports and child development*. Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 6105, 1-52.
15. Godin, G. (1993). The theories of reasoned action and planned behavior: Overview of findings, emerging research problems and usefulness for exercise promotion. *Journal of Applied Sport Psychology*, 5(2), 141-157.
16. Gorgut, I., Tutkun, E. (2018). Views of physical education teachers on values education. *Universal Journal of Educational Research*, 6(2), 317-332.
17. Hastie, P.A., Buchanan, A.M. (2000). Teaching responsibility through sport education: prospects of coalition. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 71(1).
18. Hinton, R.P., Brownlow, C., McMurray, I., Cozens, B. (2004). *SPSS explained*. Londong: Routlege.
19. Hoye, R., Smith, A., Nicholson, M., Stewart, B., Westerbeek, H. (2009). *Sport management*. Oxford: Elsevier.
20. Илић, С. (2012). *Основе историје спорта*. Београд: Висока школа струковних студија, академија фудбала.
21. Јанићијевић, Н. (2008). *Организационо понашање*. Београд: Дата Статус.
22. Коковић, Л., Лазар, Ж. (2004). Друштвена транзиција и промене у систему вредности: пример Војводине. *Социолошки Преглед*, 37(1-2), 249-265.
23. Lee, J.M., Whitehead, J., Ntoumanis, N., Hatzigeorgiadis, A. (2008). Relationships among values, achievement orientations, and attitudes in youth sport. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 30, 588-610.
24. Lee, M.J., Cockman, M. (1995). Values in children's sport: spontaneously expressed values among young athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 1, 29-42.
25. Lombardo, M.P. (2012). On the evolution of sport. *Evolutionary Psychology*, 10(1), 1-28.
26. Luquin, L.M.I., Oliden, P.E. (2017). The values associated with the sport: analysis and evaluation of sportspersonship. *Revista de Psicodidáctica*, 22(1), 29-36.
27. Марковић, М. (2016). Физичка култура и етика - теоријско експериментални модел истраживања. *Докторска дисертација*. Београд: Факултет спорта и физичког васпитања.

28. Микановић, Б. (2013). Вредносне оријентације ученика основне школе у слободном времену. *Синтезе Истраживања*, 4, 53-69.
29. Merkel, D.L. (2013). Youth sport: positive and negative impact on young athletes. *Open Access Journal of Sports Medicine*, 4, 151–160.
30. Nonaka, I. (1994). A dynamic theory of organizational knowledge creation. *Organization Science*, 5(1), 14-37.
31. Nonaka, I., Konno, N. (1998). The concept of “Ba”: building a foundation for knowledge creation. *California Management Review*, 40(3), 40-54.
32. Oyserman, D. (2015). Values psychology. У: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Уредник: James D. Wright, 36-40.
33. Rosa, B.A., Carvalho, E.N., Carvalho, L.X., Lima, J., Figueiredo, A. (2015). *Ethics in sports - guidelines for teachers*. У: *Ethics in Sport National Plan (Portugal)*, Luso-Ilyrian Institute for Human Development (iLIDH), 1-25.
34. Seippel, O. (2006). The meanings of sport: fun, health, beauty or community? *Sport in Society*, 9(1), 51-70.
35. Southey, G. (2011). The theories of reasoned action and planned behaviour applied to business decisions: a selective annotated bibliography. *Journal of New Business Ideas & Trends*, 9(1), 43-50.
36. Станковић, Н. (2015). *Историја спорта*. Брчко: Европски универзитет.
37. Stead, R., Nevill, M. (2010). *The impact of physical education and sport on education outcomes: a review of literature*. Loughborough: Institute of Youth Sport School of Sport.
38. Sutula, V. (2018). General definition of the concept sports. *Journal of Physical Fitness, Medicine & Treatment in Sports*, 4(4), 1-2.
39. Taylor, P., Davies, L., Wells, P., Gilbertson, J., Tayleur, W. (2015). *A review of the social impacts of culture and sport*. London: Department for Culture, Media and Sport.
40. Vamplew, W. (2013). The history of sport in the international scenery: an overview. *Revista Tempo*, 17(34), 5-17.
41. Whitehead, J., Telfer, H., Lambert, J. (2013). *Values in youth sport and physical education*. London: Routledge.